

FILOZÓFIATÖRTÉNET ÉS KORTÁRS FILOZÓFIA: PLATÓN

11. TÉMA

Dr. habil. Mogyoródi Emese

11. Téma

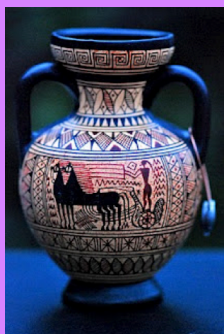
Platón művészetelmélete és művészetkritikája

FILOZÓFIATÖRTÉNET ÉS KORTÁRS FILOZÓFIA: PLATÓN

11. TÉMA: Platón művészetelmélete

Dr. habil. Mogyoródi Emese

1. Lecke Művészetelmélet

15 – 20
PERC

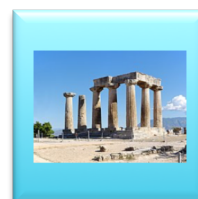
Platón (főként *Az államban* kifejtett) **művészetkritikájáról** híresült el (lásd: 9. Téma, 2. Lecke), ezt azonban **nem tekinthetjük a művészetekkel szembeni általános ellenszenvként:**

- **Platón maga is a legnagyobb művészek egyike:** a dialógusokban számtalanszor megcsillan **drámaírói** tehetsége (főként jellemábrázoló készsége), másrészt nyelvi zsenialitása, költői vénája;
- metafizikai tanításai fényében sem állítható, hogy az **esztétikainak** ne tulajdonítana nagy jelentőséget: a Jó ideája fontossága mellett (*Az államban*) *A lakoma* című művében **a Szép ideáját** teszi meg a legmagasabb rendű megismerés tárgyának (*A lakoma* 210e).

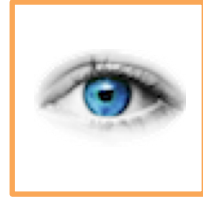

Platón **általános művészet felfogására** vonatkozóan négy tényezőt kell kiemelni:

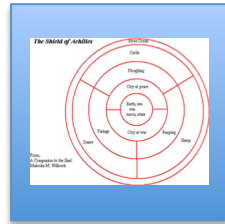
- 1.) a művészeteket (az ókori görög hagyománynak megfelelően) alapvetően **a szépséghez (kalon) köti;**

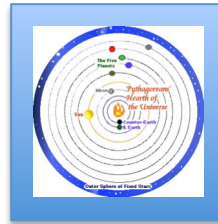
- 2.) a szépséget pedig egyrészt az észleléshez vagy érzékeléshez (*aisthészisz*) (ebből származik „esztétika” szavunk), azon belül is a látáshoz (szín, alak, stb.);

- 3.) másrészt a rendezettséghez, határhoz, illetve az arányossághoz, szemben a rendezetlenséggel, határtalansággal vagy aránytalansággal (ez részben püthagoreus hatás, részben általános görög nézet);

Akhilleusz pajzsa

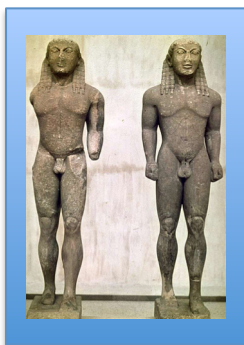

A püthagoreus bolygók

- 4.) a művészeteket (képzőművészet, költészet, zene) utánzásnak (*mimészisz*), a produktumait pedig utánzatoknak (másolatoknak) (*eikaszia*) tekinti; ennek megfelelően annál jobb egy műalkotás, minél közelebb áll ahhoz az eredeti valósághoz, amelyet utánoz/másol.

Kalokagathia

Platón a szépséghez kapcsolódó művészetelméletében befolyásolja a hagyomány, melyet a *kalokagathia* fogalma határoz meg:

- a „szépség” (esztétikai érték) és a „jóság” (erkölcsi érték) összekapcsolódik.
- a *kalokagathia* heroikus kori fogalma azonban a szépség prioritását implikálta a jóssággal szemben:

i
kalokagathia = a *kalosz* („szép”) és (*kai* gör.) az *agathosz* („jó”) melléknévekből összetett főnév

Amikor az *Íliasz* III. énekében **Hektór** meglátja, hogy

Parisz gyáván elmenekül Menelaosz elől, így szidalmazza testvérét:

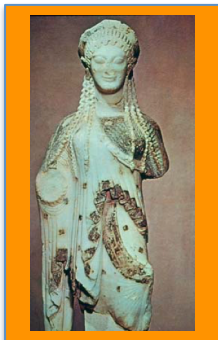
„Gyász-Parisz, **arcra remek**, csábító, nőkbe-bolondult,
bár ne születnél, vagy pusztultál volna te nőtlen.
Én bizony ezt kívánnám s több is volna a haszna,
mint hogy ilyen szégyen légy most mindenki szemében.
Hisz bizonyára nevetnek rajtad a fűrtös akhájok,
akik jó harcosnak hittek, mert annyira szép vagy
arcra, de lelkedben nem akad sem erő, se merészség.

[...]

Lám, ugye nem várod be Arész-kedvelt Menelaoszt?
Megtudnád, kinek őrzöd most viruló feleségét.
S nem használna a lant s mindaz, mit adott Aphrodité,
itt ez az arc s ez a haj se, midőn porral keverdsz el.
Gyáva a trójai nép, másképen már bizonyára
kőből volna köpeny rajtad, hiszen oly sok a vétked.”

i a fizikai **erő** és
a **bátorság** a
homéroszi kor
legfontosabb
erényei, a
harcosok
kiválóságát jelzik

Isteni-képű Alexandrosz neki válaszul így szólt:
„Hektór, ennyi igaz, joggal, nem jogtalanul szídsz
[...]

Mégse gyalázzad ajándékát arany Aphroditénak,
nem vehetjük el azt, ami híres ajándék,
istenek adták, ember nem szerzi magától.

Most, ha kívánod, hogy viadalra, csatára kiálljak,
ültesd csak le a trószokat és az akháj daliákat,
és a középre eresszetek engem s hős Menelaoszt,
hogy Helenéért s minden kincséért megverekedjünk:
és amelyik majd győz s derekabb leszen ebben a
harcban,

fogja a kincseket és vigye el békében az asszonyt:
s kössön a többi barátságot, s vágván igaz esküt,
lakjátok ti rögzös Tróját s ők térjenek újra
lőnevelő Argoszba s akháj szépasszonyu földre.”

(Homérosz: Ílasz III. 38-75.)

- az akhájok **Pariszt**

„jó harcosnak hitték” (ez az adott korban **erkölcsi** kiválóság), **mert szép volt**
(esztétikai kiválóság);

- Parisz (Hektór szidalmazásával szemben) maga is **erkölcsi felmentésül**
hivatkozik **a szépségére**, amit az „istenek adtak”;

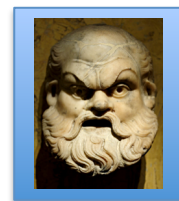
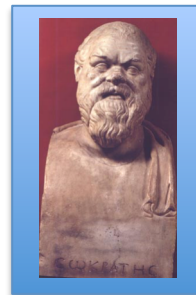
- ez arra utal, hogy a *kalokagathia* ideálja azt impikálta, hogy **aki szép, az jó is.**

Platón **megfordítja a szépség és a jóság**, az esztétikai és az erkölcsi érték
hagyományos prioritási viszonyát:

„ALKIBIADÉSZ: Állítom ugyanis, hogy [Szókratész] leginkább azokhoz a szilénekhez hasonlatos, akiket a képfaragó műhelyekben látni, amint a mesterek készítik őket, guggolva, síppal vagy fuvalával a kezükben, s csak mikor kettényílnak, derül ki, hogy belsejükben istenképet rejtegetnek. [...]

Azt látjátok, hogy Szókratész szerelmes a szép ifjakba, mindig a közelükben van és odavan értük, és azt is, hogy mindenben tudatlan és semmihez sem ért – ez a külszín. Hát nem sziléni dolog ez? Nagyon is; mert ezt csak kívülről öltötte magára, mint a faragott szilén, de ha felnyitják, el tudjátok-e képzelni, ivótársaim, hogy belül micsoda mértéktartással van színültig tele? (A lakoma 215a-b, 216d)

i „A szilének Dionüszosz pisze, pocakos, kopasz kísérei” (Platón: *A lakoma*. Ford. Horváth Judit, komm. Steiger Kornél. Atlantisz, Budapest, 1999. p. 86. n. 118).

szilén

- Szókratész nem felel meg a heroikus kori kiválóság ideálnak (lásd Pariszt), ugyanis testi megjelenését tekintve nem vonzó;
- ugyanakkor azonban „belül” (lelkileg) csodálatosabb,
- mint bárki más;
- és ezt éppen az az Alkibiadész hangoztatja és ismeri el, aki szépségéről volt híres az V. századi Athénban;
- Szókratész éppen ezért szerelmes belé, és teszi neki a szépet

Jean-Baptiste Regnault: Szókratész kiragadja Alkibiadészt az érzéki gyönyör öleléséből (1791)

- Alkibiadész Platón: *A lakoma* című művében nem fogja fel, mi Szókratész **belső szépségének** titka – tudniillik, hogy az **erkölcsi kiválóságából** (különösen józan önmérsékletéből) **fakad** – mivel osztozik a hagyományos kiválóság felfogásban, mely minden értéket a szépségben, gazdagságban, vagy a hírnévben talál meg.

- Szókratész ezzel szemben így imádkozik:

„Kedves Pan, s mind a többi istenek, akik itt lakotok, **adjátok meg nekem, hogy szép legyek belül**, s ami külső birtokom van, baráti összhangban legyen a belsővel. **A bölcset tartsam gazdagnak**, aranyam pedig annyi legyen, amennyit senki más nem tud magával vinni, csak a józan belátású ember (*Phaidrosz* 279b-c, ford. Simon Attila).”

A szókratészi-platóni koncepció, miszerint

- a kiválóság** („erény”) nem elsősorban **esztétikai** érték, hanem **erkölcsi**, nem külső (fizikai), hanem belső (lelki),
- ennél fogva **nem az egyéntől független adottság**, hanem **tanulható**, elsajátítható és fejleszthető,

a társadalom **demokratizálódásának**, és az egyéni **erkölcsi felelősség** kialakulásának következménye. A modern, demokratikus társadalmak is ennek a felfogásnak az örökösei.

További olvasmányok:

E. Grassi: *A szépség ókori elmélete*. Tanulmány kiadó, Pécs, 1997, 34-41.

Ellenőrző kérdések:

- Miért nem tekinthetjük Platón művészetellenesnek?
- Milyen alapvető jellemzői vannak Platón művészet-felfogásának?
- Mit jelent a *kalokagathia* fogalma?
- Hogyan változtatja meg Platón a *kalokagathia* hagyományos felfogását?

Kiválósági kérdések, feladatok:

- Ma miért tartjuk elfogadhatatlannak, hogy bárki, aki szép, egyúttal erkölcsi szempontból is jó ember?